

ORIGINAL ARTICLE

Received:2021/09/22

Accepted:2021/12/25

Evaluation of Ecological Factors Regarding the Use of Disposable Containers among Khomeini Shahr Residents:A Qualitive Study

Mohammad Taghi Ghanein(Ph.D.)¹, Fereshteh Zamani(Ph.D.)², Abdolmajid Ebrahimi(M.Sc.)³, Maryam Rahmati(Ph.D.)⁴, Mohammad Hassan Ehrampoush(Ph.D.)⁵, Abolghasem Mir Hosseini(Ph.D.)⁶

1.Professor, Department of Human Ecology, Environmental Science and Technology Research Center, School of Public Health, Shahid Sadoughi University of Medical Sciences, Yazd, Iran.

2. Professor Department of Health Education and Promotion, School of Public Health , Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran.

3.Corresponding Autor:M.Sc. Student of Human Ecology, School of public Health, Shahid Sadoughi University of Medical Sciences, Yazd,Iran. Email:majid.165768@gmail.com Tel:09133017508

4. P.hD. student, of Health Education and Promotion, School of Public Health , Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran.

5.Professor Environmental Science and Technology Research Center, Department of Environmental Health Engineering, School of Public Health, Shahid Sadoughi University of Medical Sciences, Yazd, Iran.

6.Assistant Professor, Department of Environment, Faculty of Environment, Islamic Azad University, Yazd, Iran.

Abstract

Introduction: Excessive consumption of disposable containers, and specifically the plastic ones, has adverse effects on ecosystem and the community's health. To identify ecological factors (individual, interpersonal and social) related to these containers, this study aimed to specify the most important factors according to the participants.

Methods: This was a qualitative content analysis conducted through interviews with participants in different age and gender groups in Khomeini Shahr, Esfahan, in 2021, and continued until data saturation with 37 participants was reached. Data analysis was performed by qualitative content analysis method, based on the steps suggested by Elo in MAXQDA20 software.

Results: The results demonstrated that the factors affecting the use of disposable containers were divided into two main categories of individual factors including four subcategories: preferences and priorities, personal beliefs, information and knowledge, fear and negative emotions. The interpersonal and social factors included nine subcategories: force of using, conflict between economic advantages and health, features and efficiency, putting foodstuff in disposable containers, hygiene elements related to health, factors related to families, social norms, the effect of advertisements, and increasing places using disposable containers.

Conclusion: The results of this study indicated that comfort of use, being light and unbreakabl, ease of transportation, welfare and observing hygiene issues increased the use of containers, but paying attention to the health issues and effective educational sessions on the proper consumption of these disposable containers, can decrease the use of these containers.

Keywords: Disposable Containers, Qualitative Study, Content Analysis, Iran

Conflict of interest: The authors declared that there is no conflict of interest.

This Paper Should be Cited as:

Author: Mohammad Taghi Ghanein, Fereshteh Zamani, Abdolmajid Ebrahimi, Maryam Rahmati, Mohammad Hassan Ehrampoush, Abolghasem Mir Hosseini.
Evaluation of Ecological Factors Regarding the ..... Toloobehdasht
Journal.2022;20(5):65-77.[Persian]

بررسی عوامل اکولوژیک مرتبط با استفاده از انواع ظروف یکبار مصرف درساکنین

خمینی شهر، یک مطالعه کیفی

نویسندگان: محمد تقی قانعان^۱، فرشته زمانی^۲، عبدالمجید ابراهیمی^۳، مریم رحمتی^۴، محمدحسن احرام پوش^۵، ابوالقاسم میرحسینی^۶

۱. استاد گروه اکولوژی انسانی، مرکز تحقیقات علوم و فناوری محیط زیست، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی شهید صدوقی، یزد، ایران.

۲. استاد گروه آموزش بهداشت و ارتقاء سلامت، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی اصفهان، اصفهان، ایران.

۳. نویسنده مسئول: دانشجوی کارشناس ارشد اکولوژی انسانی، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی شهید صدوقی، یزد، ایران. تلفن تماس: ۰۹۱۳۳۰۱۷۵۰۸ Gmail:majid.165768@gmail.com

۴. دانشجوی دکتری آموزش بهداشت و ارتقاء سلامت، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی اصفهان، اصفهان، ایران.

۵. استاد گروه مهندسی بهداشت محیط، مرکز تحقیقات علوم و فناوری محیط زیست، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی شهید صدوقی، یزد، ایران.

۶. استادیار گروه محیط زیست، دانشکده محیط زیست، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران.

چکیده

مقدمه: استفاده بی‌رویه از ظروف یکبار مصرف به خصوص از نوع پلاستیکی، بر اکوسیستم و سلامتی جامعه اثرات نامطلوبی دارد. جهت شناسایی عوامل اکولوژیک (عوامل فردی، بین فردی و اجتماعی) مرتبط با استفاده از این ظروف بر آن شدیم تا از طریق این مطالعه به جمع آوری مهمترین این علل از دیدگاه مشارکت کنندگان بپردازیم. **روش بررسی:** مطالعه حاضر یک پژوهش کیفی به روش تحلیل محتوی بوده و از طریق مصاحبه با مشارکت کنندگان در گروه‌های سنی و جنسی در سال ۱۳۹۹ در شهرستان خمینی شهر اصفهان انجام شده است و تا اشباع داده‌ها، با ۳۷ مشارکت کننده، ادامه یافت. آنالیز داده‌ها، بر اساس مراحل پیشنهادی Eol در نرم افزار MAXQDA20 انجام شد.

یافته‌ها: نتایج نشان می‌دهد عوامل مرتبط با استفاده از ظروف یکبار مصرف به دو دسته اصلی عوامل فردی شامل چهار زیرطبقه اولویت‌ها و ترجیحات، باورهای فردی، اطلاعات و دانش، ترس و هیجانات منفی و عوامل بین فردی و اجتماعی شامل نه زیرطبقه، جبر در استفاده، تقابل مزیت‌های اقتصادی با سلامت، خصوصیات و کارایی، عرضه مواد مصرفی در ظروف یکبار مصرف، ویژگی‌های بهداشتی مرتبط با سلامت، عوامل مربوط به خانوار، نرم‌های اجتماعی، اثربلیغات، افزایش اماکن استفاده کننده از ظروف یکبار مصرف تقسیم می‌شوند. **نتیجه‌گیری:** یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد راحتی استفاده، سبک و نشکن بودن، حمل و نقل آسان، رفاه طلبی و رعایت مسائل بهداشتی باعث افزایش استفاده از این ظروف شده، اما توجه به بحث سلامتی و آموزش موثر جهت استفاده صحیح از ظروف یکبار مصرف تا حد زیادی می‌تواند در کاهش استفاده از این ظروف مؤثر باشد.

واژه‌های کلیدی: ظروف یکبار مصرف، مطالعه کیفی، تحلیل محتوا، ایران.

این مقاله حاصل پایان‌نامه دانشجویی کارشناسی ارشد رشته اکولوژی انسانی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی شهید صدوقی یزد می‌باشد.

طلوع بهداشت

دو ماهنامه علمی پژوهشی

دانشکده بهداشت یزد

سال بیستم

شماره پنجم

آذر و دی ۱۴۰۰

شماره مسلسل: ۸۹

تاریخ وصول: ۱۴۰۰/۰۹/۲۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۰/۰۴

مقدمه

هستند و هم به لحاظ سازگاری با محیط زیست مورد تأیید ارگان‌های زیست محیطی می‌باشند (۷). اما بسته بندی‌های یکبار مصرف پلیمری مورد استفاده در کشور ما اغلب از جنس مواد پلیمری سنتزی شیمیایی هستند که ترکیبات شیمیایی مضر دیگری را که در طی تولیدشان بکار رفته، همراه دارند (۸). بنابراین ظروف یکبار مصرف در مقابل مزایای فراوانی که برای جامعه امروزی فراهم آورده است، دارای معایبی نیز می‌باشد که آگاهی از آنها می‌تواند تا حدی استفاده از ظروف یکبار مصرف را محدودتر کند و روش‌های استفاده صحیح از آن‌ها را پایه‌گذاری کند (۹). استفاده مداوم و طولانی مدت از ظروف پلاستیکی یکبار مصرف باعث بروز عوارضی چون بی‌خوابی و بی‌حوصلگی می‌شود. هم چنین احتمال ورود ترکیبات خطرناک این ظروف به مواد غذایی و احتمال ابتلا به سرطان افزایش می‌یابد (۳).

تمایل به استفاده از کالاهای یکبار مصرف در بین مردم به ویژه در مراسم‌ها و جشن‌ها روز به روز در حال افزایش است و این موضوع راه را برای تولید هرچه بیشتر این محصولات باز کرده است. با توجه به اینکه ارائه راه حل مؤثر و جامع برای کاهش استفاده از این ظروف و هم چنین استفاده صحیح از آن‌ها در مواقع مورد نیاز، به برنامه‌ریزی‌های کاربردی و هدفمند نیاز دارد، لذا بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی هم در سطح فردی و هم در سطوح بین فردی و اجتماعی و در واقع بررسی اکولوژیک عوامل مصرف دارای اهمیت بسزایی است. بعلا مطالعات محدود در این زمینه و نقش احتمالی عوامل فرهنگی و زندگی اجتماعی و مشاهدات میدانی در استفاده بی‌رویه از ظروف یکبار مصرف، این مطالعه با هدف تبیین عوامل

در سال‌های اخیر شاهد افزایش استفاده از ظروف یکبار مصرف در سطوح مختلف زندگی فردی و اجتماعی افراد جامعه هستیم. امروزه استفاده از ظروف یکبار مصرف برای نگهداری و عرضه مواد غذایی به امری ضروری و اجتناب ناپذیر در جامعه تبدیل شده است (۱). در مراکز تهیه، توزیع و عرضه مواد غذایی، کلیه مراسم و جلسات و همچنین مهمانی‌های خانگی ضمن رعایت دقیق مسائل بهداشتی ظروف یکبار مصرف مورد استفاده قرار می‌گیرند (۲، ۳). استفاده از ظروف یکبار مصرف به ویژه در صنعت بسته‌بندی و ذخیره‌سازی مواد غذایی به دلیل وزن کم و مقاومت مکانیکی بالا، ماده اولیه ارزان، نگهداری و حمل و نقل آسان آنها، سهولت در مصرف، صرفه‌جویی در وقت، رعایت مسائل بهداشتی به طور وسیعی در جهان در حال گسترش است (۴، ۵، ۱). پیشرفت جامعه و تغییر در شیوه زندگی مردم نیز در استفاده از ظروف یکبار مصرف بی‌تأثیر نبوده است (۲). گزارش‌ها نشان می‌دهند در حال حاضر سالانه ده میلیون تن پلاستیک در صنایع بسته‌بندی ایران استفاده می‌شوند که از این مقدار ۵۷۰ هزار تن به تولید ظروف یکبار مصرف پلاستیکی اختصاص دارد که همچنان در حال رشد می‌باشد (۳). بدین ترتیب ایران پنجمین کشور مصرف کننده پلاستیک در جهان به شمار می‌آید در حالی که با بیش از ۸۳ میلیون نفر جمعیت، نوزدهمین جمعیت جهان را دارا می‌باشد (۶).

این ظروف به شکل‌های مختلف پلاستیکی، فومی، کاغذی، گیاهی و آلومینیومی تولید می‌گردند (۲). در کشورهای پیشرفته بسته بندی‌های یکبار مصرف مورد استفاده معمولاً از جنس سلولز می‌باشد که این پلیمرها هم برای سلامت انسان بی‌ضرر

جمع آوری داده‌ها تا رسیدن به اشباع و تا زمانی که ایده و نظریه جدیدی مطرح نشد، ادامه یافت.

در مجموع ۳۷ مصاحبه با شرکت کنندگان مختلف صورت گرفت که بین ۱۵ تا ۴۵ دقیقه به طول انجامید. کلیه مصاحبه‌های ضبط شده و یادداشت‌های دستنویس به صورت کلمه به کلمه پیاده سازی و تایپ گردید.

متون تایپ شده جهت تجزیه و تحلیل به نرم افزار MAXQDA20 وارد شد و به روش تحلیل محتوا و بر اساس مراحل Elo شامل: ۱- پیاده سازی متن مصاحبه‌ها، یادداشت‌ها، مشاهدات و بحث گروهی؛ ۲- مروره چند باره مطالب نوشتاری و ایجاد حس نسبت به داده‌ها و غوطه‌وری در آن‌ها جهت درک بهتر؛ ۳- کددهی باز، به معنای کدهی یا تیتراژ دادن به متن نوشته‌ها، گروه‌بندی کدها؛ ۴- دسته‌بندی به معنای قرار دادن کدهای مشابه در دسته‌ها؛ ۵- انتزاع کردن به معنای توصیف موضوع از طریق ایجاد دسته‌ها و ایجاد طبقات اصلی، مورد بررسی قرار گرفت. کد اخلاق (۸۲۶۸) به شناسه IR.SSU.SPH.REC.1399.119 در تاریخ ۱۳۹۹/۵/۱۹ برای این پایان‌نامه با کد ۷۰۲۶ اخذ شده است.

یافته‌ها

افراد مشارکت‌کننده ۳۷ نفر بوده که ۵۱٪ را زنان و ۴۹٪ را مردان تشکیل دادند. در این پژوهش از افراد مختلف و در گروه‌های سنی مختلف و در مشاغل گوناگون از مشارکت کنندگان استفاده شده است.

نتایج مطالعه نشان داد که رفتار استفاده از ظروف یکبار مصرف در دو دسته اصلی عوامل فردی و بین فردی و اجتماعی دخیل در استفاده از ظروف یکبار مصرف قرار می‌گیرد.

اکولوژیک مرتبط با استفاده از ظروف یکبار مصرف در ساکنین شهرستان خمینی شهر انجام شد.

روش بررسی

جامعه مورد مطالعه مردان و زنان ۱۶ تا ۷۳ سال از اقشار و مناطق مختلف، علاقمند به همکاری و ساکن شهرستان خمینی شهر بودند. جهت ورود به مطالعه افرادی انتخاب شدند که تجربه استفاده از ظروف یکبار مصرف را داشته باشند و بتوانند تجارب خود را بیان کنند و از طرفی تمایل به انجام مصاحبه نیز داشته باشند. عدم تمایل به مصاحبه و یا نارضایتی از مشارکت در هر مقطعی از پژوهش و سکونت نداشتن در شهرستان خمینی شهر معیارهای خروج افراد از مطالعه بود.

مطالعه حاضر در سال ۱۳۹۹ در شهرستان خمینی شهر به روش کیفی و با رویکرد تحلیل محتوای هدایت شده انجام شد. داده‌های این مطالعه از طریق انجام مصاحبه‌های نیمه ساختارمند با استفاده از سؤالات باز به دست آمد. مصاحبه‌ها با رعایت احترام متقابل و اطمینان بخشیدن به مشارکت‌کننده مبنی بر حفظ رازداری و محرمانه بودن اطلاعات و با کسب رضایت‌نامه آگاهانه کتبی به صورت ضبط شده جمع‌آوری شدند و در برخی موارد یادداشت برداری‌هایی در ضمن مصاحبه‌ها انجام شد.

در مصاحبه توسط محقق از افراد خواسته شد تا ضمن معرفی خود تجربیات شخصی و روزمره‌شان در رابطه با استفاده از ظروف یکبار مصرف و همچنین دلایل شخصی‌شان در استفاده یا عدم استفاده از این ظروف را بیان کنند. ادامه مصاحبه و روند سؤالات هم‌راستا با صحبت‌های مشارکت‌کنندگان ادامه یافت تا زمانی که فرد صحبت و نظریه جدیدی برای عنوان کردن نداشت و به مصاحبه پایان می‌داد.

جدول ۱: مشخصات دموگرافیک مشارکت کنندگان اصلی

متغیر	تعداد (درصد فراوانی)	ستون
سن	۱۶-۴۰ سال	۵ (۱۳/۵۱٪)
	۴۰-۵۰ سال	۱۹ (۵۱/۳۲٪)
	۵۱-۶۰ سال	۷ (۱۸/۹۱٪)
	۶۰-۷۳ سال	۶ (۱۶/۲۱٪)
تحصیلات	زیر دیپلم	۱۱ (۲۹/۷۲٪)
	دیپلم	۶ (۱۶/۲۱٪)
	فوق دیپلم	۶ (۱۶/۲۱٪)
	لیسانس و بالاتر	۱۴ (۳۷/۸۳٪)
جنس	زن	۱۹ (۵۱/۳۵٪)
	مرد	۱۸ (۴۸/۶۵٪)
شغل	خانه دار (زن ۱۱)	۱۱ (۲۹/۷۲٪)
	کارمند (زن ۵ مرد ۹)	۱۴ (۳۷/۸۳٪)
	شغل آزاد (مرد ۴)	۴ (۱۰/۸۱٪)
	کارگر (مرد ۳)	۳ (۸/۱۰٪)
	فرهنگی (زن ۱ مرد ۱)	۲ (۵/۴۰٪)
	محصل (زن ۲ مرد ۱)	۳ (۸/۱۰٪)

"قبلاً یک مقدار آگاهی بهداشتی مردم کم بود، الان خیلی خوب می‌دانند که غذاها و مواد خوراکی فله تاریخ انقضا و تاریخ تولید، مدت و شرایط نگهداری آن خوب نیست. ما هم همینطوریم." (خانم، کارمند، ۴۷ ساله)

بررسی صحبت‌های افراد شرکت کننده در مصاحبه نشان می‌دهد که راحت طلبی، زمان بر بودن شستشوی ظروف در مهمانی‌های

طیف عوامل تسهیل کننده یا مانع شونده فردی در انتخاب ظروف یکبار مصرف: آگاهی مصرف کنندگان در زمینه مسائل بهداشتی در رابطه با مواد غذایی فله، دانش محدود آن‌ها در رابطه با سلامت ظروف یکبار مصرف، آگاهی ناکافی و عمل نکردن به آموخته‌ها شرایطی را ایجاد کرده است که موجب افزایش استفاده از ظروف یکبار مصرف شده است.

آبکش پلاستیکی و آن حرارتی که بلند می‌شود و از آن تولید می‌شود برای ما بد است." (خانم، فرهنگی، ۵۶ ساله)

دیدگاه افراد شرکت کننده در مصاحبه نشان می‌دهد که ترس از بیمار شدن در صورت عدم استفاده از ظروف یکبار مصرف در شرایط خاص، ترس از شستشوی نامناسب ظروف و انتقال بیماری‌ها، استرس فردی و ترس از به تعویق افتادن کارها، خجالت کشیدن هنگام استفاده از کیسه‌های پارچه‌ای و نگاه منفی به آنها موجب افزایش استفاده از ظروف یکبار مصرف در دهه‌های اخیر شده است.

"به خاطر ترس از اینکه شستشو ناصحیح باعث انتقال و ماندگاری بیماری شود، این کارها را انجام می‌دهم و ظروف یکبار مصرف استفاده می‌کنم." (خانم، کارمند، ۴۷ ساله)

بررسی صحبت‌های افراد نشان می‌دهد که عواملی چون درک ناکافی از مشکلات استفاده مجدد از بعضی از ظروف یکبار مصرف، بی توجهی به مشکلات سلامتی در تولید و استفاده نادرست از ظروف یکبار مصرف، سنگین بودن ظروف دائمی و سختی استفاده از آنها، ناتوانی افراد در منزل و سالمند بودن آنها، محدودیت و در دسترس نبودن کیسه‌های پارچه‌ای و نیاز به خریدهای مکرر و روزانه منجر به افزایش استفاده از ظروف یکبار مصرف در جامعه شده است. "هر خانه‌ای را که نگاه کنیم می‌بینیم ۲۰۰-۳۰۰ تا از این ظرف‌ها در خانه جمع است و بعد در آن غذاهای دیگر می‌ریزند برای خانه همسایه‌ها می‌برند و این اصلا درست نیست. اصلا چندبار استفاده کردن درست نیست. یکبار باید استفاده شود و هیچکس هم یکبار استفاده نمی‌کند و بعد دور بندازد." (خانم، فرهنگی، ۵۶ ساله)

خانوادگی، راحتی استفاده از ظروف یکبار مصرف در مهمانی‌های بزرگ، عدم نیاز به شستشو، راحتی استفاده از مواد بسته بندی شده، راحتی و دسترسی آسان برای کارمندان و از طرفی اهمیت دادن به سلامتی افراد خانواده موجب کاهش استفاده از ظروف یکبار مصرف شده است.

"کلا همیشه جامعه و انسان و بشر به دنبال زندگی ماشینی شده است و به دنبال رفاه و راحتی هستند. وقتی ظرف، یک ظرف ملامین یا چینی باشد باید آن را بشویی و تمیز کنی، جمع آوری آن هست ولی اینها خیر. به محض اینکه استفاده می‌کنند خصوصا در جایی که تعداد افراد زیاد باشند، بعد سریع جمع می‌کنند و دور می‌ریزند.

خیلی برایشان راحت است. چون که جامعه کلا دارد به سمت ماشینی شدن و راحت طلبی می‌رود، انسان روز به روز کارهایی می‌کند که به سمت این برود که زندگی‌اش راحت تر بشود. این هم بی اثر نبوده." (خانم، خانه‌دار، ۴۳ ساله)

ترجیحات رفتاری افراد مانند ترجیح به استفاده از ظروف چینی و لیوان‌های شیشه‌ای در مهمانی‌ها بجای ظروف و لیوان‌های یکبار مصرف، ترجیح دادن استفاده از ظروف دائمی در سفر (مثل استیل)، استفاده از لوازم و ظروف آشپزخانه غیرپلاستیکی دائمی مثل آبکش استیل بجای پلاستیکی و همچنین ترجیحات اقتصادی مانند انتخاب مواد غذایی دارای بسته بندی با کیفیت و با وجود پرداخت هزینه بیشتر باعث کاهش مصرف ظروف یکبار مصرف در جامعه شده است.

"سعی می‌کنم حتی برنج را در آبکش‌های استیل یا روی آبکش کنم و پلاستیکی نباشد. چون برنج داغ است و ما می‌ریزیم داخل

فراخور نوع مصرفی که دارند کم و زیاد هست ولی استفاده به وفور دیده می‌شود. " (آقا، کارمند، ۴۷ ساله)

بررسی مصاحبه‌ها نشان می‌دهد که تبلیغات صورت گرفته نقش مؤثری در افزایش استفاده از ظروف یکبار مصرف داشته‌اند. نوع بسته بندی‌های خاص و جذاب سبب جلب توجه و تبلیغ و افزایش مصرف می‌شود. از طرفی تبلیغات شرکت‌ها و تولید کننده‌ها بر روی پلاستیک‌های خرید موجب تولید گسترده این پلاستیک‌ها شده است.

"در مغازه‌ها می‌توانیم بسته بندی محصولات را اشاره کنیم که در خرید وقتی می‌روم آنجا، بالاخره یک بحثی داریم بنام روانشناسی خرید، خرید و فروش، که در این روانشناسی خرید هر چه تبلیغات و بسته بندی محصول شکل‌تر و جذاب‌تر باشد در نتیجه مشتری هم بیشتر جلب می‌شود و آن را برمی‌دارد. " (آقا، دانش‌آموز، ۱۶ ساله)

مصاحبه با افراد و بررسی صحبت‌های آنها نشان داد که هزینه کم و مقرون به صرفه بودن ظروف یکبار مصرف به لحاظ اقتصادی در مقایسه با انواع دیگر ظروف یکبار مصرف مثل ظروف کاغذی و آلومینیومی و همچنین ظروف دائمی، صرفه جویی در مصرف آب، عدم تحمیل خسارت به مصرف کننده در مقایسه با ظروف دائمی و گرانتیمت، کاهش هزینه‌های بسته بندی در کارخانه‌ها، و از طرف دیگر افزایش کارخانه‌های تولید کننده ظروف یکبار مصرف و به دنبال آن افزایش مغازه‌های توزیعی در سطح شهر موجب افزایش مصرف این ظروف شده است. "اگر فرد بخواهد مهمانی بگیرد یا استفاده کلی داشته باشد، از لحاظ صرفه اقتصادی استفاده از ظروف یکبار مصرف

افراد شرکت کننده در مصاحبه معتقد بودند که لزوم رعایت دستورالعمل‌های بهداشتی یعنی استفاده از ظروف یکبار مصرف در شرایط بهداشتی جامعه و موقعیت‌ها و بیماری‌های خاص (مانند وضعیت فعلی کرونا) و شرایط و قوانین بهداشتی حال حاضر جامعه؛ و همچنین جبر محیطی مانند سازگار شدن فرد با شرایطی که در آن قرار دارد، بسته بندی بعضی از مواد غذایی، اجناس و داروها در ظروف یکبار مصرف و اجبار ادارات به بسته بندی مواد غذایی توزیعی از جمله عواملی هستند که استفاده از ظروف یکبار مصرف را افزایش داده‌اند.

"قبلاً مواد غذایی مخصوصاً در جامعه حالت سنتی داشت. ظرف‌ها پلاستیکی، کاغذی، کارتنی بود، فرد می‌توانست انتخاب کند ولی الان به نوعی مجبور کرده‌اند که همه مواد غذایی بسته بندی شود و در سطح جامعه توزیع شود. شاید قسمت اعظمش را بتوانیم بگوییم که اجبار برخانوارها است که از این ظروف استفاده کنند. شاید چاره‌ای به آن صورت ندارند. یعنی حق انتخابی ندارند که بخواهند از این ظروف استفاده نکنند." (آقا، کارمند، ۵۰ ساله)

مصاحبه‌ها نشان می‌دهد که به عقیده افراد افزایش تعداد رستوران‌ها، تالارها، آشپزخانه‌های بیرون‌بر و اماکن عمومی و استفاده گسترده آنها از ظروف یکبار مصرف، استقبال گسترده مردم از این اماکن و استفاده از لیوان‌های یکبار مصرف در اماکن متبرکه نقش مهمی در افزایش استفاده از ظروف یکبار مصرف دارد.

"پارک‌ها، رستوران‌ها، صنایع مواد غذایی، ادارات، سازمان‌ها، هر جایی که بروید ظروف یکبار مصرف کاربرد دارد و به

ظروف یکبار مصرف شده است.

"ظروف یکبار مصرف حتی در بحث کرونا یا مسائل بهداشتی و بیماری‌های دیگر کنار آن، خیلی نقش مثبت دارد. قطعاً بسته بندی بهداشتی مفومش این است که خیلی پروتکل‌های بهداشتی در آن رعایت می‌شود." (آقا، کارمند، ۴۵ ساله)

با توجه به نتایج استخراج شده از مصاحبه‌ها افزایش تعداد افراد در مهمانی، مراسم‌های عروسی یا عزاداری و دیگر مراسم‌ها، زمان‌بر بودن شستشوی ظروف دائمی و درمقابل راحتی بیشتر و خستگی کمتر میزبان در مهمانی‌ها هنگام استفاده از ظروف یکبار مصرف، لذت بردن از لحظات مهمانی و دورهمی، افزایش سطح مصرف خانواده‌ها و پیشروی آن‌ها به سمت مصرف گرایی، تجمل‌گرایی خانواده‌ها و رقابت در بین خانواده‌ها (چشم و هم چشمی)، احساس شیک، خاص و باکلاس بودن و جایگاه اجتماعی بالاتری داشتن هنگام استفاده از این ظروف از جمله عواملی است که منجر به افزایش استفاده از ظروف و سفره‌های یکبار مصرف در بین خانواده‌ها می‌شود.

"چشم و هم چشمی هم خیلی تأثیر داشته است. در این چشم و هم چشمی‌ها فکر می‌کنند اگر ظروف یکبار مصرف با طرح‌ها و شکل‌های متفاوت با الگوهایی که روی آن نقاشی شده یا سفره‌های یکبار مصرفی که انواع و اقسام طرح‌ها را دارد، استفاده کنند باعث زیبایی مراسم‌شان می‌شود." (آقا، کارمند، ۳۷ ساله)

درمقابل این عوامل دلایلی از جمله آداب و فرهنگ خانوادگی افراد، اعتقادات خانوادگی و حفظ فرهنگ مهمانداری، احترام به مهمان و عدم توهین به آنها، القای حس خوب و مثبت در مهمان و زیبایی و وزین بودن مجلس مهمانی موجب می‌شود که افراد

چون هزینه کمتری دارد، بهتر است." (خانم، کارمند، ۴۰ ساله)

بررسی مصاحبه‌ها نشان می‌دهد که تنوع استفاده در بخش‌ها و جنبه‌های مختلف زندگی مانند استفاده از ظروف یکبار مصرف کاغذی و گیاهی در صنوف مختلف، کاهش عرضه مواد غذایی به صورت فله، استفاده از پلاستیک جهت بسته بندی مواد غذایی قابل فریزر و عدم جایگزین مناسب، استفاده از سلفون برای کارهای مختلف (از نگهداری مواد غذایی تا کارهای هنری)، ضربه پذیر بودن، عدم شکنندگی، عایق بودن مواد پلاستیکی، تنوع طرح و رنگ، شکل پذیری بالا، فراوانی مواد اولیه تولید ظروف پلاستیکی و وجود انواع و اقسام آن، شکل و زیبا بودن آنها، در دسترس بودن کیسه‌های پلاستیکی به وفور در فروشگاه‌ها و همچنین راحتی استفاده از ظروف یکبار مصرف و کیسه‌های پلاستیکی از مهم‌ترین دلایل افزایش مصرف ظروف یکبار مصرف و کیسه‌های پلاستیکی در جامعه است.

"یک خاصیت دیگری که ظروف یکبار مصرف بسته بندی دارند شفاف بودن آن‌هاست. مثلاً شخصی که می‌خواهد محصولی را خریداری کند در فروشگاه‌ها می‌تواند محتویات آن ظرف را به راحتی ببیند و همین موجب جذب شدن مشتری می‌شود و موجب افزایش خرید آن کالا و ترویج استفاده از ظروف یکبار مصرف." (آقا، دانش آموز، ۱۶ ساله)

مصاحبه با افراد مختلف نشان داد که به دلیل رعایت مسائل بهداشتی و بهداشتی‌تر بودن استفاده از ظروف یکبار مصرف، اهمیت رعایت اصول بهداشتی و کاهش بار بیماری‌های واگیردار، اهمیت به تمیزی و پاکیزگی و افزایش سرعت عمل در رستوران‌ها برای آماده کردن میزها منجر به افزایش استفاده از

تفکیک اقلام خریداری شده در پلاستیک‌های جداگانه، تغییر شرایط زندگی مردم نسبت به گذشته، تغییر سبک زندگی و فرهنگ مردم، تربیت خانوادگی، تغییر تدریجی شرایط زندگی مردم و ماشینی شدن زندگی‌ها و تغییر نگرش مردم، تغییر شرایط فرهنگی جامعه و باب شدن استفاده از ظروف یکبار مصرف، تغییرات فرهنگی خانواده‌ها، رواج ارزش‌های غلط، ایجاد باورها و فرهنگ‌های جدید، افزایش استقبال از مواد غذایی بسته بندی به دلیل وجود برچسب‌های بهداشتی (شامل تاریخ تولید، تاریخ انقضا، شرایط نگهداری و تاییدیه بهداشت) بر روی آن‌ها، عدم دسترسی به امکانات کافی در سفر، دسترسی ناکافی به آب، راحتی استفاده از ظروف یکبار مصرف در سفر، فضای کم و محدودیت‌های سفر موجب افزایش استفاده از ظروف یکبار مصرف در سال‌های اخیر در جامعه شده است و به نوعی این ظروف با زندگی مردم عجین شده است.

"سبک زندگی و فرهنگ و شرایطی که جامعه دارد و شرایط کلی جامعه به سمت خاصی سوق پیدا می‌کند و در یکسری رفتارهایی مثل همین مصرف پلاستیک‌ها اثرگذار می‌شود و آن را تحت تأثیر قرار می‌دهد و باعث افزایش مصرف می‌شود." (خانم، کارمند، ۴۷ ساله)

اطلاع رسانی درست و کارآمد، آگاهی رسانی‌های عمومی، آموزش همگانی، اطلاع رسانی و آموزش از طریق رسانه‌ها و افزایش اطلاعات مردم در رابطه با مضرات و مشکلات ظروف یکبار مصرف و نحوه صحیح استفاده از آن‌ها، استفاده از کیسه های گیاهی در بعضی از فروشگاه‌ها، همراه داشتن کیسه‌های پارچه‌ای، وجود جایگزین مناسب برای ظروف یکبار مصرف پلاستیکی، آگاهی از دیر تجزیه شدن ظروف پلاستیکی و

از ظروف دائمی چینی و شیشه‌ای استفاده کنند و این امر سبب کاهش استفاده از ظروف یکبار مصرف در بعضی از خانواده‌ها می‌شود.

"از لحاظ فرهنگ مهمانداری و احترام به مهمان و سنگینی و وزینی یک مهمانی، ترجیح این است که ظروف ظروف مناسب و دائمی باشد." (خانم، کارمند، ۴۷ ساله)

عرضه مواد مصرفی با ظروف یکبار مصرف توسط سازمان‌ها: بررسی صحبت‌های افراد شرکت کننده در مصاحبه نشان می‌دهد که استفاده از ظروف و مواد پلاستیکی یکبار مصرف در بیمارستان‌ها و آزمایشگاه‌ها و مراکز بهداشتی به علت رعایت بحث بهداشت، سهولت استفاده و عدم نیاز به استریل کردن برای استفاده مجدد، سلامت و ایمنی افراد در بحث تزریقات و نمونه‌گیری آزمایشات و انتقال آسان نمونه‌های آزمایشی در مسافت‌های طولانی، افزایش استفاده از این ظروف در کارخانه‌ها و مراکز برای توزیع مواد مصرفی بین کارکنان، عرضه گسترده محصولات و مواد غذایی در بسته بندی‌های یکبار مصرف و عدم وجود محصولات با بسته بندی‌های غیر پلاستیکی موجب افزایش گسترده استفاده از این ظروف در جامعه شده‌اند.

"در مراکز بهداشتی و مجتمع‌های کاری، اجتماعی، اقتصادی که می‌رویم اکثراً از ظروف یکبار مصرف برای مواد غذایی و این موارد استفاده می‌شود." (آقا، کارمند، ۴۷ ساله)

نرم‌های اجتماعی در استفاده یا پرهیز از ظروف یکبار مصرف: اطلاع نداشتن از استانداردهای مورد نیاز برای تولید ظروف یکبار مصرف و انتخاب ظرف مناسب، تغییر در سبک خرید و خرید کلی ماهانه، خرید از فروشگاه‌های بزرگ و

افزایش استفاده از ظروف یکبار مصرف بود. مهدوی مزده و فخیم هاشمی (۱۳۹۳) در مطالعات خود (۱۱) دریافتند که افراد با وجود آگاهی نسبی در رابطه با مضرات استفاده از ظروف یکبار مصرف، به دلایلی چون سبکی، راحتی، نشکن بودن، این ظروف را در اولویت استفاده قرار می‌دهند. پژوهش رجبی‌زاده و افسری‌نژاد (۱۳۸۳) نیز نشان داد که اعتقاد به بهداشتی‌تر بودن بطری‌های آب معدنی از عمومی‌ترین دلایل گرایش مردم به آن‌ها است (۱۲). در مقابل نتایج نشان داد که افزایش آگاهی و توجه به بحث سلامت خانواده یکی از مباحث اصلی و مؤثر در جهت کاهش استفاده از ظروف یکبار مصرف است که توجه و برنامه ریزی درباره آن می‌تواند در درازمدت تأثیر مثبتی در کاهش مصرف داشته باشد. مطابق با این نتایج مطالعه شارپ و همکاران (۲۰۱۰) نیز نشان داد که آموزش‌های عمومی و افزایش آگاهی عمومی در رابطه با جنبه‌های منفی پلاستیک‌های یکبار مصرف موجب کاهش استفاده مردم از این محصولات می‌شود (۱۳). نتایج خضرای (۱۳۹۴) نیز تأثیر مثبت آموزش در جایگزینی ظروف یکبار مصرف گیاهی بجای ظروف یکبار مصرف پلاستیکی را نشان داد (۷). رعایت مسائل بهداشتی در جامعه از مهم‌ترین عوامل تشویق‌کننده افراد به استفاده از ظروف یکبار مصرف است. کولیگنون و همکاران (۲۰۰۹) نیز یکی از دلایل عمده افزایش استفاده از ظروف یکبار مصرف در جامعه را انتقال کمتر بیماری‌های واگیردار توسط این ظروف نسبت به ظروف چند بار مصرف عنوان کرده است (۱۴). گستردگی توزیع این ظروف در سطح جامعه از عوامل سوق دهنده آن‌ها به استفاده از ظروف یکبار مصرف می‌شود است. نتایج آدانه و مولتا (۲۰۱۱).

آلودگی‌های زیستی ناشی از آن‌ها، توجه به نسل‌های آینده و هم چنین توجه به حفظ طبیعت، جبر اقتصادی حاکم بر جامعه و گران شدن مواد اولیه و درنهایت گران شدن ظروف پلاستیکی می‌تواند در کاهش استفاده از این ظروف تأثیر مثبت داشته باشد. "حتما باید ظرف‌های یکبار مصرف یک جایگزین خوب داشته باشند که بشود آن را به چرخه طبیعت برگرداند. اگر جایگزین آن بیابید کم کم نهادینه می‌شود و مردم روی بیاورند به آن سمت و کمتر یکبار مصرف استفاده می‌کنند." (آقا، کارمند، ۴۰ ساله)

بحث و نتیجه گیری

هدف از مطالعه حاضر بررسی عوامل اکولوژیک مؤثر در استفاده از ظروف یکبار مصرف در شهرستان خمینی شهر بود. نتایج پژوهش نشان داد که عوامل مؤثر در استفاده از ظروف یکبار مصرف شامل عوامل درون و بین فردی و اجتماعی می‌شود. این عوامل درون و بین فردی و اجتماعی هم بر افزایش و هم بر کاهش استفاده از ظروف یکبار مصرف تأثیرگذار هستند. نتایج جاویدی و همکاران (۱۳۹۹) نیز هم راستا با نتایج این پژوهش بود (۱۰). نتایج مطالعه آن‌ها نشان داد که عوامل مؤثر بر رفتار خرید در مصرف کنندگان سبز (طرفداران حفظ طبیعت و مصرف کنندگان محصولات سازگار با محیط زیست) به عوامل درونی و بیرونی مربوط می‌شود. آن‌ها عنوان کردند که این عوامل درونی شامل عوامل فردی، روانی و ارزشی- اعتقادی، و عوامل بیرونی شامل عوامل فرهنگی- اجتماعی، عوامل مرتبط با محصول و عوامل بازاریابی و تبلیغات می‌باشد. در این مطالعه افراد رفاه و راحتی خود و خانواده را بر دیگر عوامل مقدم دانسته و این موضوع یکی از مهم‌ترین دلایل

مردم برای افزایش رفاه، رضایت درونی، آرامش و راحت طلبی خود گرایش زیادی به استفاده از ظروف یکبار مصرف دارند. در این میان شرایط حاکم بر جامعه نیز آن‌ها را به استفاده بیشتر از این کالاهای یکبار مصرف تشویق می‌کند، اما توجه به بحث سلامتی و برنامه ریزی برای آموزش خانواده‌ها تا حد زیادی می‌تواند با افزایش آگاهی افراد در کاهش استفاده از این ظروف مؤثر باشد.

از طرفی به دلیل توجه به اکوسیستم‌ها و محیط زیست و تلاش برای حفظ آنها توسط مردم، آموزش‌های صحیح در رابطه با استفاده درست و اصولی از ظروف یکبار مصرف علاوه بر کاهش مصرف این ظروف به حفظ طبیعت و کاهش آسیب وارده بر آن توسط زباله‌های تولیدی توسط انسان کمک می‌کند.

تضاد منافع

نویسندگان این مقاله اعلام می‌دارند هیچگونه تضاد منافی در این مطالعه وجود ندارد.

تشکر و قدر دانی

نویسندگان بر خود لازم می‌دانند که از همه کسانی که ما را در اجرای این مطالعه یاری نموده‌اند تشکر و قدردانی نماید.

نیز با یافته‌های این پژوهش مطابقت داشت (۱۵).

تغییر شرایط اجتماعی و فرهنگی شامل تغییر در نگرش مردم، سبک خرید، سبک زندگی، ماشینی شدن زندگی‌ها و راحت طلبی افراد و از طرف دیگر آموزش‌ها و تبلیغات انجام گرفته در زمینه استفاده از ظروف یکبار مصرف باعث افزایش استفاده از این محصولات شده است. در همین راستا نتایج پژوهش جهانی و همکارانش (۱۳۹۶) نشان داد که آگاهی عمومی پایین از مضرات استفاده از محصولات پلاستیکی یکبار مصرف، فرهنگ استفاده نادرست، نگرش منفی و اشتباه نسبت به کالاهای یکبار مصرف مانند کیسه‌های پلاستیکی حامل، به عنوان سه دلیل عمده و اصلی استفاده بیش از حد از محصولات پلاستیکی از طرف مصاحبه شوندگان مطرح شد (۱۶). نتیجه پژوهش مشخص می‌کند که ظروف یکبار مصرف به عنوان یک کالای برگرفته از طبیعت و تولید شده توسط انسان بخش قابل توجهی از تعامل بین انسان و اکوسیستم اطراف آن را تحت تأثیر قرار می‌دهد. بازگشت این ظروف به طبیعت نیز از بعد دیگری بحث اکولوژی انسانی را به چالش می‌کشد. در این میان تأثیر افراد از یکدیگر در جامعه که بر استفاده از ظروف یکبار مصرف تأثیرگذار است نیز قابل تامل است.

References

- 1-Shaygan J, Zabihi M. Advantages and disadvantages of plastic containers and their comparison with glass containers in food industry. Iranian Journal of Chemical Engineering (Special Issue: Glass Industry).2014;73: 46-52. [Persian]
- 2-Khudabakhshi A, Asadi Amirabadi MR, Sedhi M, et al. Study of the concentration of heavy metals lead, copper and chromium in disposable containers used in Shahrekord in 2015. Journal of Environmental Health Research.2017; (3): 36-141. [Persian]

- 3- Sajjadpour M. Disadvantages of using plastic containers. *Journal of Agriculture and Food*. 2016; 167: 42-3. [Persian]
- 4-Bach C, Dauchy X, Chagnon MC, et al. Chemical migration in drinking water stored in polyethylene terephthalate (PET) bottles: a source of controversy. *Water Research* 2012; 46(3): 83-571.
- 5-Li X, Ying GG, Su HC, et al. Simultaneous determination and assessment of 4-nonylphenol, bisphenol A and triclosan in tap water, bottled water and baby bottles. *Environment International*. 2010; 36: 62-557.
- 6-Kazemi A, Younesi H, Bahramifar N. Migration of bisphenol A and nonyl phenol from mineral water bottles and disposable plastic containers to water at different temperatures. *Journal of Health and Environment, Iranian Journal of Environmental Health Scientific Research Quarterly*. 2013; 6(4): 15-522. [Persian]
- 7-Khazraei L. The effect of teaching the use of disposable plastic containers on reducing environmental pollution In: Fourth National Conference on Environment, Energy and Bio-Defense 2015. Tehran: Mehr Arvand Higher Education Institute (Extension Group of Environmentalists). [Persian]
- 8- Akbari B, Entezari MH, Saberpour E. Determination of quantity and quality of organic matter released from disposable containers with three detection systems. In: 9th Iranian National Nutrition Congress 2006. Tabriz: Tabriz University of Medical Sciences and Health Services. [Persian]
- 9-Andra SS, Makris KC, Shine JP, et al. Leaching of brominated compounds and antimony from bottled water. *Environment International*. 2012; 38: 45-53.
- 10-Javidi KermaniNejad M, Forouzandeh Dehkordi L, Hosseini MH, et al. Identification and extraction of factors affecting consumers' green shopping behavior using the meta-combination method. *Consumer Behavior Studies*. 2020; 7(2): 47-73. [Persian]
- 11-Mahdavi Mazda M, Fakhim Hashemi N. Survey of consumer awareness of the type of packaging of food and beverages. *Journal of Food Science and Nutrition*. 2014; 11: 69-80. [Persian]
- 12- Rajabi Zadeh A, Afsarinejad MR. Survey of knowledge and opinions of the people of Kerman regarding the use of bottled water for food purposes. *Journal of Kerman University of Medical Sciences*. 2004; 11(4): 43-250. [Persian]

- 13-Sharp A, Hoj S, Wheeler M. Proscription and its impact on anticonsumption behaviour and attitudes: the case of plastic bags. *Journal of Consumer Behaviour*.2010; 9(6): 84-470.
- 14-Collignon P, Powers JH, Tom MC, et al. World health organization ranking of antimicrobials according to their importance in human medicine: A critical step for developing risk management strategies for the use of antimicrobials in food production animals. *Clinical Infectious Diseases*. 2009; 49(1):132-141.
- 15-Adane L, Muleta D. Survey on the usage of plastic bags, their disposal and adverse impacts on environment: A case study in Jimma City, Southwestern Ethiopia. *Journal of Toxicology and Environmental Health Sciences*.2011;3(8):234-48.
- 16-Jahani A, Dehdari T, Farzadkia M, et al. Iranian experiences in terms of consumption of disposable single- use plastics: Introduction to theoretical variables for developing environmental health promotion efforts. *Environment Toxicology and Pharmacology*.2019; 65:18-22. [Persian]